

UOT 372.3/4

İBTİDAI SİNİF ŞAĞİRDlərİNDƏ OXUYUB-ANLAMA BACARIQLARININ İNKİŞAFINDA VALİDEYNLƏRİN ROLU

İlahə Zahid qızı Rəsulova

*Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
fəlsəfə doktoru ptoqramı üzrə doktorantı*

ORCID: 0000 0002 7657 5877

E-mail: ilaha.rasulova1@gmail.com

Açar sözlər: oxuyub anlama, valideyn, məktəb, şagird, metodika, strategiya

Ключевые слова: понимание прочитанного, родитель, школа, ученик, методика, стратегия

Key words: reading comprehension, parent, school, student, methodology, strategy

İbtidai sinif şagirdlərində oxuyub-anlama bacarıqlarının inkişafında valideynlər mühüm rol oynayırlar. Tədqiqatlar göstərib ki, valideynləri oxumağın inkişafı ilə məşğul olan uşaqlar məktəbdə daha yaxşı nəticə göstərir və oxumağa daha müsbət münasibət bəsləyirlər.

Valideynlərin övladlarının güclü oxuyub-anlama bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə kömək edə biləcək mütəxəssislərin tövsiyə etdiyi bəzi xüsusi yollar bunlardır:

- Uşağınıza hər gün kitab oxuyun. Bu, valideynlərin övladlarında oxumaq sevgisini və güclü savadlılıq bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə kömək etmək üçün edə biləcəyi ən vacib şeylərdən biridir. Bədii, qeyri-bədii ədəbiyyat və şeir də daxil olmaqla müxtəlif kitabları oxuyun.

- Birlikdə oxuduğunuz kitablar haqqında danışın. Uşağınıza hekayə ilə bağlı suallar verin, məsələn: Nə baş verdi? Personajlar kimlərdir? Kitabda nəyi bəyəndiniz və ya bəyənmədiniz? Bu, uşağınızın oxuduqları haqqında tənqidi düşünməsinə və anlama bacarıqlarını inkişaf etdirməsinə kömək edir.

- Uşağınıza yeni lüğət sözləri müəyyənləşdirməyə və öyrənməyə kömək edin. Yeni sözlə qarşılaşdığınız zaman onu uşağınıza göstərin və mənasını izah edin. Siz həmçinin uşağınıza öyrəndikləri yeni sözləri izləmək üçün lüğət jurnalı yaratmağa kömək edə bilərsiniz.

- Uşağınızı müstəqil oxumağa təşviq edin. Uşağınızın müstəqil oxuması üçün hər gün vaxt ayırın. Uşağınızın oxuma səviyyəsində olan və maraqlandığı kitabları seçin.

- Uşağınızın müxtəlif oxu materiallarına çıxışı olduğundan əmin olun. Yerli kitabxanaya mütəmadi olaraq baş çəkin və məktəb kitab yarmarkalarından yararlanın. Siz həmçinin uşağınızın xoşladığı kitablarla ev kitabxanası yarada bilərsiniz.

Bu xüsusi fəaliyyətlərə əlavə olaraq, valideynlər birbaşa prosesdə iştirak etmədən də övladlarının oxu inkişafını dəstəkləyə bilərlər:

- Müsbət oxu mühiti yaratmaq. Əmin olun ki, uşağınızın diqqətini yayındıran şeylərdən uzaq oxumaq üçün rahat bir yer olsun.

- Yaxşı oxu vərdislərinin modelləşdirilməsi. Uşağınızın mütəmadi olaraq oxuduğunuzu görməsinə icazə verin.

- Pozitiv olmaq və dəstək olmaq. Uşağınızın səylərini təşviq edin və nailiyyətlərini tərifləyin.

Uşağınıza fonetik bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək etmək çox əhəmiyyətlidir. Fonika hərflər və səslər arasındakı əlaqədir. Güclü fonetik bacarıqları olan uşaqlar sözləri daha yaxşı

deşifrə edə və səlis oxumağı yaxşılaşdırma bilirlər. Uşaqlarda anlama strategiyalarını inkişaf etdirməyə kömək edilməlidir. Anlama strategiyaları oxucuların oxuduqlarını anlamaq üçün istifadə etdikləri zehni proseslərdir. Bəzi ümumi anlama strategiyalarına proqnozlaşdırma, nəticə çıxarma və ümumiləşdirmə daxildir. Uşaqlarda tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək etmək mühüm əhəmiyyətə malikdir. Tənqidi düşünmə bacarıqları oxuduqlarınız haqqında aydın və rəşional düşünmək bacarığıdır. Övladlara oxuduqları şeylər haqqında suallar verməklə və fikir və mülahizələrini bölüşməyə təşviq etməklə, onun tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək etmək mümkündür. Bu pədaqoji tövsiyələrə əməl etməklə, valideynlər ibtidai sinif şagirdlərinin güclü oxunu anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmələrində mühüm rol oynaya bilirlər.

Müasir Azərbaycan ailəsinin pədaqoji mədəniyyətinin formalaşması müxtəlif amillərin, o cümlədən ölkənin zəngin mədəni irsinin, onun sürətlə müasirləşən cəmiyyətinin, təhsilin mükəmməlliyinə sadiqliyinin təsir etdiyi mürəkkəb və çoxşaxəli prosesdir.

Azərbaycan mədəniyyətinin əsas xüsusiyyətlərindən biri onun ailəyə güclü önəm verməsidir. Ailələr adətən böyük və sıx bağlıdırlar və valideynlər uşaqlarının tərbiyəsində mərkəzi rol oynayırlar. Ailəyə bu ənənəvi vurğu Azərbaycanda güclü pədaqoji mədəniyyətin inkişafı üçün möhkəm zəmin yaratmışdır (4, s.53).

Son illər Azərbaycanda sürətli modernləşmə baş verib və bu, ailələrin strukturunda və fəaliyyətində bir sıra dəyişikliklərə səbəb olub. Məsələn, indi getdikcə daha çox qadın işçi qüvvəsinə daxil olur və bu, uşaq baxımına və erkən uşaqlıq təhsilinə ehtiyacın artmasına səbəb olub. Bundan əlavə, Azərbaycan hökuməti son illərdə təhsilə böyük önəm verir və bu, ölkənin təhsil sistemində bir sıra islahatların aparılmasına səbəb olub.

Bu dəyişikliklər müasir Azərbaycan ailəsinin pədaqoji mədəniyyətinin formalaşmasına mühüm təsir göstərmişdir. Valideynlər indi erkən uşaqlıq təhsilinin əhəmiyyətini daha çox dərk edirlər və övladlarının evdən kənarında öyrənməsi və böyüməsi üçün getdikcə daha çox imkanlar axtarırlar. Bundan əlavə, valideynlər uşaqlarının təhsili ilə daha çox məşğul olur, övladlarının mümkün olan ən yaxşı dəstəyi almasını təmin etmək üçün müəllimlərlə işləyirlər (3, s.62).

Ailədə güclü pədaqoji mədəniyyətin formalaşmasında Azərbaycan hökuməti də öz rolunu oynayır. Hökumət valideynlərin pədaqoji kimi rolunu dəstəkləmək üçün bir sıra proqramlar və təşəbbüslər hazırlayıb. Məsələn, hökumət altı yaşından kiçik uşaqlar üçün pulsuz uşaq baxımı və erkən uşaqlıq təhsili proqramları təklif edir. Bundan əlavə, hökumət valideynlərə uşaq inkişafı, valideynlik bacarıqları və erkən uşaqlıq təhsili də daxil olmaqla müxtəlif mövzularda təlim və dəstək verir (2).

Müasir Azərbaycan ailəsinin pədaqoji mədəniyyətinin formalaşması davamlı prosesdir, lakin aydındır ki, ölkə öz övladlarını mümkün qədər yaxşı təhsillə təmin etməyə sadiqdır. Ailəyə güclü önəm, sürətlə müasirləşən cəmiyyət və hökumətin təhsildə mükəmməlliyə sadiqliyi Azərbaycan ailəsinin pədaqoji mədəniyyətini formalaşdıran mühüm amillərdir.

Müasir Azərbaycan ailəsinin pədaqoji mədəniyyətinin necə formalaşdığına dair konkret nümunələr:

- Valideynlər erkən uşaqlıq təhsilinin əhəmiyyətini daha çox dərk edirlər. Keçmişdə bir çox azərbaycanlı valideynlər hesab edirdilər ki, uşaqlar yeddi-səkkiz yaşına qədər məktəbə başlamamalıdırlar. Bununla belə, getdikcə daha çox valideyn övladlarını məktəbəqədər və ya uşaq bağçası proqramlarına yazdırır. Bu, qismən hökumətin erkən uşaqlıq təhsilinə verdiyi diqqət, eləcə də erkən təhsilin faydaları haqqında məlumatlılığın artması ilə bağlıdır.

- Valideynlər övladlarının təhsili ilə daha çox məşğul olurlar. Keçmişdə valideynlər

adətən uşaqlarının təhsilinə əllə yanaşırdılar. Bununla belə, valideynlər indi daha çox övladlarına ev tapşırıqlarında köməklik edir, valideyn-müəllim konfranslarında iştirak edir və uşaqlarının siniflərində könüllü kimi fəaliyyət göstərir. Bu, qismən Azərbaycan cəmiyyətində qadınların rolunun dəyişməsi, eləcə də hökumətin valideynlərin təhsilə cəlb olunmasını təşviq etmək səyləri ilə bağlıdır.

- Hökumət valideynlərə təlim və dəstək verir. Azərbaycan hökuməti valideynlərə pedaqoq rolunda dəstək olmaq üçün müxtəlif proqramlar və təşəbbüslər təklif edir. Məsələn, hökumət valideynlərə uşaq inkişafı, valideynlik bacarıqları və erkən uşaq təhsili ilə bağlı təlimlər verir. Bundan əlavə, hökumət valideynlərə kitabxanalar, muzeylər və icma mərkəzləri kimi resurslara çıxış imkanı verir (2).

Azərbaycanda valideynlərin psixoloji və pedaqoji maarifləndirici potensialının öyrənilməsi bir neçə səbəbdən mühüm mövzudur. Birincisi, valideynlər övladlarının təhsilində və inkişafında mühüm rol oynayır. Onlar ilk və ən vacib müəllimlərdir və onların övladlarına aşıladiqları dəyərlər və münasibətlər qalıcı təsir göstərə bilər. İkincisi, Azərbaycan zəngin mədəni irsə malik ölkədir və valideynlər bu irsin övladlarına çatdırılmasında mühüm rol oynaya bilərlər. Eyni zamanda, Azərbaycan inkişaf edən ölkədir və valideynlər övladlarının müasir dünyada uğur qazanmasında əsas rol oynaya bilərlər.

Azərbaycanda valideynlərin psixoloji-pedaqoji maarifləndirici potensialının öyrənilməsinin bir sıra üsulları mövcuddur. Bir yanaşma, onların təhsilə münasibəti, uşaq inkişafı ilə bağlı bilikləri və valideynlik təcrübələri haqqında öyrənmək üçün valideynlərlə sorğular və müsahibələr keçirməkdir. Başqa bir yanaşma, valideynlərin evdə və başqa yerlərdə uşaqları ilə ünsiyyət qurmasını müşahidə etməkdir (1, s.44). Nəhayət, tədqiqatçılar müxtəlif valideynlik müdaxilələrinin effektivliyini yoxlamaq üçün təcrübələr keçirə bilərlər.

Azərbaycanda valideynlərin psixoloji və pedaqoji maarifləndirilməsi potensialı ilə bağlı tədqiqatların əsas nəticələrinə aşağıdakılar daxildir:

- Azərbaycanda valideynlər ümumiyyətlə təhsili yüksək qiymətləndirirlər və övladlarının uğur qazanmasına kömək etmək üçün həvəslidirlər.

- Bununla belə, bir çox valideynlərin uşaq inkişafı və effektiv valideynlik təcrübələri haqqında məlumatı yoxdur.

- Bu bilik çatışmazlığı uşaqların öyrənilməsi və inkişafı üçün əlverişli olmayan valideynlik təcrübələrinə səbəb ola bilər.

- Valideynlərə uşaq inkişafı və effektiv valideynlik təcrübələri haqqında öyrədə bilən valideynlik təhsili proqramlarına ehtiyac var.

- Bu cür proqramlar valideynlərə uşaqlarının öyrənmə və inkişafını dəstəkləmək üçün lazım olan psixoloji və pedaqoji təhsil potensialını inkişaf etdirməyə kömək edə bilər.

Yuxarıda göstərilənlərə əlavə olaraq, Azərbaycanda valideynlərin psixoloji və pedaqoji maarifləndirici potensialının öyrənilməsinin bəzi spesifik üsullarını təqdim etmək mümkündür: Valideynlərin təhsilə münasibəti, uşaq inkişafı ilə bağlı bilikləri və valideynlik təcrübələri haqqında öyrənmək üçün sorğular və müsahibələr keçirmək; Valideynlərin övladları ilə evdə və başqa şəraitdə ünsiyyət qurmasını müşahidə etmək; Azərbaycanda valideynlik və uşaq inkişafı ilə bağlı mövcud tədqiqatların məlumatlarını təhlil etmək; Müxtəlif valideynlik müdaxilələrinin effektivliyini yoxlamaq üçün təcrübələr aparmaq; Akademik olaraq uğur qazanan və mübarizə aparən uşaq ailələr üçün nümunə araşdırmaları aparmaq; Valideynlər, müəllimlər və digər maraqlı tərəflərlə valideyn təhsili proqramlarını hazırlamaq və həyata keçirmək üçün əməkdaşlıq etmək və s.

Problemin aktuallığı. Məqalədə valideynlərin ibtidai təhsildə rolunun əhəmiyyətindən bəhs edilir. Bu mövzu hər dövr üçün aktualdır və müasir cəmiyyətin təməl inkişaf prinsiplərindən birini təşkil edir.

Problemin elmi yeniliyi. Mövzu ümumilikdə bir sıra məqalələrdə yaxud tədqiqat işlərində təhlil edilsə də, Azərbaycan ailələri ilə bağlı geniş şəkildə təlimat və tövsiyələr bu məqalədə xüsusilə təhlil edilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalə yazılan zaman müqayisəli təhlil və analitik metodlardan istifadə edilmişdir. Eyni zamanda burada qeyd edilən təlimatlardan gündəlik praktiki həyatda və ya bir sıra metodiki vəsaitlərdə istifadə etmək mümkündür.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanda mövcud ailə münasibətləri: sosial-psixoloji təhlil. Bakı. Sosial Tədqiqatlar Mərkəzi. – 2021. – 64 s.
2. Hüseynova H. Ailə milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısıdır. Azərbaycan. -2009. -15 may. - s.5.
3. İsbəndiyarova C.. Ailə dəyərlərini simvollaşdıran kulturlar. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, - 2018. - 64 s.
4. Mehtiyev E. Azərbaycanda ailə dəyərləri. Bakı. Mənəvi Dəyərlərin Təbliği Fondu. – 2018. - 72 s.

И.З. Расулова

Роль родителей в развитии навыков понимания прочитанного у учащихся начальных классов Резюме

Изучая психолого-педагогический потенциал родителей, педагоги и исследователи могут лучше понять, как поддержать родителей в их роли первых и важнейших учителей своих детей. Эти знания можно использовать для разработки мер, которые помогут родителям развить навыки и знания, необходимые для поддержки обучения и развития их детей. Формирование педагогической культуры современной азербайджанской семьи – сложный и непрерывный процесс. Однако страна стремится предоставить своим детям наилучшее образование. Сильный акцент на семье, быстро модернизирующееся общество и стремление правительства к совершенству в сфере образования являются важными факторами, формирующими педагогическую культуру азербайджанской семьи.

İ.Z. Rasulova

**The Role of Parents in Developing Reading Comprehension
Skills in Primary School Students
Summary**

By exploring the psychoeducational potential of parents, educators and researchers can better understand how to support parents in their role as their children's first and most important teachers. This knowledge can be used to develop interventions that help parents develop the skills and knowledge needed to support their children's learning and development. The formation of the pedagogical culture of a modern Azerbaijani family is a complex and continuous process. However, the country strives to provide its children with the best education possible. A strong emphasis on family, a rapidly modernizing society, and the government's commitment to excellence in education are important factors shaping the teaching culture of the Azerbaijani family.

Redaksiyaya daxil olub: 16.04.24